

KÉPZŐMŰVÉSZET

MOJÁK ARANKA KIÁLLÍTÁSA

Augusztus 30-ától, amikor Moják Aranka kiállítása megnyílt a belgrádi Ipanművészeti Múzeum kiállító termében, 1983. november 9-éig, amikor ugyanez bezárult a Szabadkai Képzőművészeti Találkozó épületében, az alkotásokat számos belgrádi, újvidéki és szabadkai kerámiakedvelő tekinthette meg. A három város között valahol féltúton található *Kishegyes*, ahol Petar Moják és Aranka ottani pedagógusok az immár távoli hatvanas években, a vajdasági művésztelepek létrehozásának „pionirkorszakában”, megalapították a keramikusok művésztelepét. A művészek akkortájt kerámiával csak mellékesen foglalkoztak. A művésztelepeken a festők voltak a legnagyobb számban, a grafikusok sokkal később csatlakoztak hozzájuk, a kerámiával pedig csupán szórakozásképpen, vagy kísérletezőként foglalkoztak, mert ez a szobrászokhoz állt a legközelebb, az ő számukra viszont a művésztelepeken nem sok munkalehetőség kínálkozott. Petar Moják mellett, aki később véglegesen a festészet felé fordult, valamint Kalmár Ferenc szabadkai szobrász mellett Moják Aranka volt (ingadozása ellenére is) a legkitartóbb a kerámia iránt érdeklődők között. Idővel növekedett azoknak a száma, akiket megragadott az agyag és a tűz varázsa.

Vannak, akik még emlékeznek az itteni keramikusok kezdeti lépéseire és azon törekvésére, hogy újjáélesszék a már szinte teljesen kiveszőben lévő nópi gölöncsérmesterséget. Ugyanakkor Szabadkán a századforduló néhány látványos épületének kerámiadíszére kihívásként hatott a követ nem ismerő, nagyobb szobrászati hagyományokkal nem rendelkező síksági alkotók számára. Egyik is, másik is alkotói lehetőségként kínálta fel az agyag megmunkálását. Ugyanakkor mindkettő rámutatott a kerámia és az égetett agyag széles körű alkalmazhatóságára, a síksági művész autochton kifejezési formájában. A gölöncsér mesterség elsősorban terjedelmével, a szecesszió kerámiája pedig az építészeti egységen belüli formáival és koloritásával, sejtették a *lehetséges funkciót*, amelyet a művész alkotói tehetsége nemesít meg.

Nem véletlenül említettük a három várost:

— *Belgrád*o, ahonnan a művésztelepekre érkező alkotók magukkal hozták és átformálták azt „a lendületet, amelyet akkortájt a kisplasztikában a belgrádi keramikus iskola képviselt, amely számos művésznél felszabadította a figurális imaginációt”;

— *Újvidéket*, ahol a kisplasztika elismert művészeként Moják Aranka foglalkozott kerámiával;

— *Szabadkát*, ahol a kishegyesi keramikusok vágya valósult meg a Jugoszláviai Kerámiai Triennálé megnyitásával a Képzőművészeti Találkozó épületében.

Véres rege, 1980., 51 cm.

Az agyagművészet azonban, sajnos, nem kapott nagyobb ösztönzést és nem érezte hatását a vajdasági keramikusok munkásságában; a kerámiának pedig nem sikerült összetevő elemként érvényesülnie az építéset, a képző- és az alkalmazott művészet szintézisében a kishegyesi, a bács-topolyai és a szabadkai szép kezdeti sikerek ellenére sem.

Moják Aranka kiállításának 1. számú *MADAR* elnevezésű alkotása 1961-ben, a 82. számú utolsó, a *VAJDASÁG* nevet viselő pedig 1983-ban keletkezett. Az első szemmel látható az a törekvés, hogy korszerű formát öltjön a hagyományos funkciójú edény, a Miroslav Antić költészetére ihlette utolsó alkotás pedig tükrözi a feladattal való merész megbírkózást — egységesen, jelképesen kifejezni a vajdasági sajátosságokat.

Természetesen Moják Aranka sem bocsátkozhatott Don Quijote-i szélmalomharcokba. Szembeszállva az építkezési szokásokkal, amelyek a Brač szigeti és egyéb olyan követ használják, amely nem felel meg ennek a vidéknek, Mojákné a kerámia mellett tört lándzsát. A kishegyesi művésztelep úgyszintén. A vajdasági épületeken azonban nem hagyott nyomot ez a bizonyítottan tartós és mutató díszítés.

Tehát a kishegyesi művésztelep és első számú alkotója lehetséges tárlatairól beszélve csupán sajnálkozhatunk az emberi környezet nemesebbé, szebbé tétele érdekében kifejtett tevékenység művészi lehetőségeinek elszalasztása miatt.

Tekintük meg Moják Aranka e tárlaton bemutatott alkotásait, amelyek „elsősorban gyúrt és nyújtott agyagtekercsekkel és lapokból alakították ki, ezek képezik a keramikus világának alapvető részeit.”

A növények és állatok világában természetesen mindenekelőtt a kivitelezés atraktivitása, az agyag, a máz és a hozzáértően megfékezett tűz természetének az ismerete, alkalmazása a megragadó. A művész nő alakjainak világát szemmel láthatóan egységes opuszként tárja eléink, amelyet fokozatosan tökéletesített és bontott fel ötletes kreációkká, gyakran az asszociáció és a fantasztikum ötvözetévé, amelyben azonban a narráció is jelen van. Moják Aranka kerámiaplasztikáinak narratív vonása gyakran zavarja a kifejező erőt, amely a formákkal, a fény és árnyék játékával, kevésbé a színekkel önmagában is telített és elegendő. A történetnek a néző élményében kellene kialakulnia, képzelete és érzélemvilága szerint.

Azoknál a kiállított tárgyaknál, amelyek az elképzelés és a megvalósítás szerencsés, sikeres kompozíciói, mint például *A Rózsa és leány* (1983., katalógus szám 74.), a művész nő harmonikus művet alkotott, diszkrét a koloritása, az ellenőrzött forma pedig értékelte a kivitelezés virtuozitását. Az anyós egység és a hatásos részletek mellett az alkotás emlékeztet nagyanyáink egykori vitrinjei figuráinak hangulatára. A kivitelezés rámutat a korszerű technológia lehetőségeire, méreteivel pedig összeköti a múltat és a mai elvárásokat, ami abból a szükségszerűségből fakad, hogy az ésszerűség következtében megkopasztott teret a művészileg megformált részletek melege járja át. *A Rózsa és leány* mindenképpen a kiállítás legértékesebb alkotása, amelynél Moják Aranka agyagszalag-technikája teljes mértékben érvényesül.

Ennek a módszernek a lehetőségeit méltóképpen érzékelteti az 1982-ben készült dísztányér, a *Madár és virág II.* (kat. szám 60.), amelynél a szalagokat és nyújtott formákat látszólag könnyedén, játékosan helyezte el a tányéron, hogy hatásos kompozíció álljon össze, amely virágra is, madárra is emlékeztet, de önmagában is sajátos érték, amely bemutatja az agyag formálhatóságát, a máz szerkezetét és színhatását a tűzben megszilárdult vékony formák érces csengését.

Az 1978-ban készült 34. és 35. sorszámú *Páva és Kakas* jól illusztrálja Moják Aranka kifejező készségének alakulását, irányát. A *Pávát* kissé nehézkesnek teszik a szalagok és a részletek, a *Kakas* viszont határozottabb formájú, ezáltal impresszívabb jelentésű is. Ugyanezt észlelhetjük a többi állatfiguránál is. A *Kos* mindenképpen erőteljesebb hatású a lazább formájú *Oroszlán*nál, vagy a *Bikán*ál. Az ebből a sorozatból való, 1980-ban készült *Bagoly* (49. szám) csupán a madár jellegzetes vonásait viseli magán olyan részletekkel, amelyek virágokra is emlékeztetnek és ezáltal olyan költői egység jön létre, amely felkelti a képzeletet és hagyományosan a gondolkodás és a bölcsesség szimbóluma iránt.

A kiállított művek között bolyongva, a fejlődés néhány határvívét meghatározva érkezünk az 1980-ban készült *Véres regé* című kerámiához.

A gyermekeknek szánt figurák egyszerű formájukkal gyengédséget

Rózsa és leány, 1983., 59 cm

árasztanak és éreztetik a gyermekek világával való azonosulást, mintegy emlékeztetve Moják Arankára, a kishegyesi *pedagógusra*.

A retrospektív kiállítás befejező részében a keramikusnő megpróbálja kifejezni, plasztikusan érzékeltetni a vajdasági költők üzenetét. A Miroszlav Antić által ihletett *Vajdaság* a megkelt kenyér formájára emlékeztet, amelyből fölbukkan, s mint valami meleg fészekben megbújik a jellegzetes vajdasági viskó, tömören kifejezve az élelmet előállító, mégis Ishoző földművesek agrár-rétegződését, a viskók tetején azonban szinte érezni a nád zizegését, a fedélét, amely lóv és eltakar. Nemes szándékú nehéz feladat! Az 1980-ban készült *Virág III.* (43. szám) terjedelmével, amelyből drámaian emelkedik ki az üzenet felkiáltója, monumentálisan (hat. Jelképes tartalmával, a *Vajdaság* című alkotás mondanivalójával rokonítható.

A kutatói erőfeszítés tapasztalható a kiállításon, s Moják Aranka azon törekvéséről tanúskodik, hogy az emberhez legközelebb álló témákat mintazza meg. A gyermekek világával való azonosulás és a gyermeki lélekkel való együttérzés eredménye a *Véres rege*.

Az a törekvés, hogy bemutassa a misztikus és csodálatos síkság egységét, sokrétűségét és árnyalt mondanivalóit, az itt élő embereket és sorsukat, nagy merészséget és bátor hitvallást tanúsít. A művészet sajátossága, hogy a legmélyebb emberi tartalmak megformálására, kifejezésére törekszik. Nem békél meg a kifejezési lehetőségek korlátaival. Moják Aranka is ezt a nehéz utat választotta.

Engedtessek meg végül, hogy — a keramikusok erőfeszítéseinek elismerése és a Moják Aranka művei előtti tisztelgés és nagyra értékelés mellett — ismét rámutassak a kishegyesi keramikus művésztelep elmulasztott lehetőségére. Moják Aranka bőterű tehetségének gyümölcseit szívesen látnám az építészet segítőkjeként, kiegészítőkjeként, mintsem, hogy múzeumi gyűjteményeket, műgyűjtők lakásait és az alkotó műtermét díszítsék. Meggyőződésem, hogy égrájunkon a keramikusok alkotásait az ember környezetében az eddiginél méltóbb hely illeti meg.

A kiállítás lezárul. A művek visszakerülnek a raktárak homályába. Szerencsére megmarad az újvidéki Forumban készült katalógus, amelyhez Svetlana Ivković alapos, értő előszót írt, bemutatva Moják Aranka művészi fejlődését. Feltüntették az összes szükséges adatot is, amely hasznára válik majd e vidék ikeramiájának fejlődését kutató művészettörténész számára. A fényképek jól tükrözik az alkotó sajátosságait, s ezáltal tartós nyoma marad ennek az értékes retrospektív kiállításnak.

Azonban, mikor teszünk már valamit annak érdekében, hogy a kerámia végre megneemesítése a modern, lélektelen építészeti valóságunkat, hogy ezáltal is gazdagodjon, humánusabbá váljon az ember környezete?

Kartag Nándor fordítása

Bela DURANCI